

М. Стріха, заступник міністра освіти і науки України, доктор фізико-математичних наук:

«Підписання 20 березня цього року угоди про асоційований статус України в унікальній науково-інноваційній програмі ЄС «Горизонт 2020» із загальним бюджетом 80 млрд євро відкрило для нашої держави, крім усього іншого, доступ до тієї кухні, де обговорюють і визначають напрями наукової політики Брюсселя. Відтак 15–17 квітня автор цих нотаток мав нагоду побувати в Ризі на запрошення Міністерства освіти і науки Латвії як країни, що головує в ЄС, і взяти участь у 26-му пленарному засіданні Комітету з питань Європейського дослідницького простору та інновацій (ERAC). Цей комітет є стратегічним консультативним органом Єврокомісії у сфері вироблення та здійснення наукової та інноваційної політики.

Так звана «комітологія» – процедура роботи численних єврокомітетів – залишається слабким місцем для представників України з однієї простої причини: досі ми брали участь лише в засіданнях двостороннього формату «Україна – ЄС» (або ж «ЄС – країни Східного партнерства»). Ті ж комітети, на яких 28 держав Європи попередньо обговорюють внутрішні рішення, що згодом будуть схвалені Єврокомісією, були для нас закриті (представників третіх держав на ці засідання із зрозумілих причин не запрошують). Тому асоціація з програмою «Горизонт 2020» стала для нас водночас і шансом набути важливого досвіду участі в робочих європейських структурах.

ERAC (до 2010 р. називався CREST – Науково-технічний дослідний комітет) засідає чотири рази на рік, і в цих засіданнях беруть участь як делегати 28 країн ЄС на рівні урядовців із відповідних міністерств, так і провідні національні експерти – їх у кожній делегації може бути кілька. Головує за посадою представник Єврокомісії високого рангу, але є і «самоврядування»: делегати самі обирають на 2 роки заступника голови, головна функція якого – забезпечувати ефективну комунікацію між національними делегаціями й Брюсселем. Присутні як спостерігачі й ті країни, які підписали угоду про асоціацію з ЄС і беруть участь у програмі «Горизонт 2020» (Ізраїль, Албанія, Сербія, Чорногорія, Туреччина, Македонія, віднедавна – і наша сусідка Молдова).

Отже, за величезним квадратним столом у конференц-залі готелю «Редіссон» на початку першого засідання представника України було відрекомендовано делегатам як спеціального гостя країни-головуючого. У своєму виступі я мав нагоду наголосити на вагомій ролі для України співробітництва в рамках програми «Горизонт 2020», коротко розповісти про науковий потенціал України і про ті проблеми, які постали перед державою та її науковою сферою у зв'язку з російською агресією, подякував європейським партнерам за підтримку й солідарність. А наприкінці засідання було ухвалено

рішення надати Україні статус постійного спостерігача в ERAC, що стало для нас першим проривом такого рівня в брюссельській структурі.

Звичайно, кожне засідання ERAC ретельно готують. Роздрукованих документів, окрім порядку денного, тут нікому не дають: вважається, що всі мають ознайомитися з ними заздалегідь в електронному вигляді. Під час ключових доповідей делегати, справді, уважно стежать за текстами на екранах своїх планшетів чи ноутбуків. За тим стоїть свідома настанова – лісові ресурси Європи потрібно берегти...

Що ж обговорював ERAC на засіданні в Ризі? Під час дискусії щодо імплементації дорожньої карти Європейського дослідницького простору (ERA), яка визначає основні напрями дослідницької політики Євросоюзу, у виступах кількох делегатів поставало питання про співвідношення європейської й національної політики у сфері науки та інновацій. При цьому панувала думка про те, що європейська політика не має існувати сама по собі, а реалізуватися через національні.

Деякі делегації (Бельгія та Іспанія) порушували питання про перевантаженість дорожньої карти різними цифровими індикаторами – показниками, яких ЄС муситиме досягти і за якими має оцінюватися успішність політики. Ця дискусія не випадкова. Адже початкове замишування наукометричними показниками, придуманими насамперед для того, аби далекі від науки політики могли оцінити ефективність витрачання коштів, які вони на неї виділяють, давно минуло. Виявилося, що індексом Гірша й імпаکت-фактором можна маніпулювати, як і всіма іншими цифрами (щоправда, нічого кращого від цих показників досі так і не придумано). Але симптоматично, що головуючий, керівник генерального директорату з питань досліджень та інновацій Єврокомісії Роберт Я. Сміт публічно погодився з думкою, що на сьогоденньому етапі фундаментальні дослідження в Європі потерпають від надміру індикаторів...

В ухвалі ERAC було підкреслено необхідність для всіх держав-учасниць створити власні дорожні карти на рівні національних програм досліджень та інновацій до кінця 2015 р. Водночас ряд держав (зокрема, Польща) заявили про нереалістичність такого терміну через внутріполітичні обставини (вибори, зміни уряду тощо). Зрозуміло, що за невчасно подану дорожню карту нікого карати не будуть. Але набуття статусу спостерігача в ERAC поставить і перед Україною питання вироблення власної дорожньої карти – і починати думати про це потрібно вже сьогодні.

Другий день засідань відкрила презентація наукової та інноваційної політики Латвії. Глибоку реформу наукової сфери (з переведенням колишніх установ Академії наук у підпорядкування Міністерства освіти і науки) тут було здійснено ще в 1990-ті. Однак гостра економічна криза 2008 р. змусила Латвію

скоротити бюджет освіти і науки вдвічі, що очікувано спричинило тяжкі наслідки.

Сьогодні країна ставить амбітне завдання – збільшити число дослідників із 5300 (на 2 млн населення, наш показник на душу населення сьогодні приблизно такий самий) до 7000 у 2020 р., довести фінансування досліджень з усіх джерел від нинішніх 0,6 % ВВП до 1,5 % ВВП. Водночас здійснюється політика укрупнення наукових інститутів на основі найбільш успішних (їх число вже зменшено із 42 до 20, планується скоротити його ще вдвічі).

Однією з головних тез державної політики Латвії є: інвестиції в університети підносять економіку. На рівні пріоритетів державної політики закріплено збільшення випуску продукції з високою доданою вартістю, створення дієвої інноваційної системи, ІКТ, енергоефективність, освіти, проривні галузі знань (науки про живе, високі технології, відновлювана енергія тощо).

Зауважимо, що 70 % досліджень у Латвії здійснюються в університетах. Науковий бюджет невеликої балтійської країни – 45 млн євро на рік (з них 30 млн – на дослідження в університетах). З урахуванням сьогоденного валютного курсу фінансування науки в усіх українських університетах приблизно таке ж (хоч населення України в 20 разів більше). При цьому в Латвії важливе місце посідає фінансування з інших джерел (промисловість, єврогранти тощо), за цим фінансуванням наші показники сьогодні суттєво скромніші.

Увагу, що приділяє ERAC інноваціям, було підкреслено представленням результатів нового дослідження інноваційної ситуації в ЄС та у світі. У відповідності до системи розроблених показників, безумовними інноваційними лідерами сьогодні є Південна Корея, США, Японія. Згідно з тими ж показниками, ЄС зменшує відставання від США і Японії, але не від Кореї. Водночас ЄС впевнено випереджає країни БРІКС, серед яких інноваційним лідером є Китай. Росія серед інноваційних лідерів ближчими роками гарантовано не з'явиться, але Україну автори дослідження не брали до уваги взагалі. З набуттям нами асоційованого статусу в ERAC ситуація зміниться – але, вочевидь, тут нам похвалитися попервах буде нічим...

У самому ЄС упродовж року 15 країн покращили інноваційні показники, 13 – погіршили. Серед нових членів ЄС істотне зростання інновацій демонструють Латвія, Мальта, Болгарія – отже, амбітна й активна політика латвійського уряду в сфері підтримки науки та інновацій приносить свої плоди.

Слід відзначити високий рівень зацікавленості під час дискусій та високий рівень представництва країн (урядовці на рівні керівників структурних підрозділів міністерств, провідні національні експерти). Відсутні на засіданні були лише представники проблемної Греції та (чомусь) науково успішної Ірландії. Тому можна стверджувати: активна участь представників України в

ERAC (як на рівні офіційних делегатів, так і на рівні науковців-експертів) повинна стати корисним інструментом під час інтеграції України в Європейський дослідницький простір. Тут нашими експертами могли б стати провідні науковці та фахівці з інновацій як з університетів, так і установ НАН. Водночас отриманий в ERAC (а пізніше – і в інших комітетах програми «Горизонт 2020») досвід мав би прислужитися й для легшого входження представників нашої держави в інші євроструктури» *(Стріха М. Кухня наукової політики ЄС: погляд зсередини // Світ (<http://g.ua/DFUY>). – 2015. – № 15–16 (квітень). – С. 2).*